

MÙA LÁ RỤNG TRONG VƯỜN

(Trích)

MA VĂN KHÁNG

TIỂU DẪN

Ma Văn Kháng tên khai sinh là Đinh Trọng Đoàn, sinh năm 1936, quê gốc ở phường Kim Liên, quận Đống Đa, Hà Nội. Năm 1960, ông vào học Khoa Văn, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội. Sau khi tốt nghiệp, ông lên dạy học ở tỉnh Lào Cai. Ông chọn cho mình bút danh Ma Văn Kháng để bày tỏ tình cảm sâu nặng với bà con các dân tộc vùng cao, mảnh đất mà ông gắn bó trong nhiều năm trời. Năm 1976, ông chuyển về công tác tại Hà Nội. Ma Văn Kháng từng là Ủy viên Ban Chấp hành Hội Nhà văn Việt Nam, Tổng biên tập tạp chí *Văn học nước ngoài*. Ông được trao Giải thưởng Văn học ASEAN năm 1998 và Giải thưởng Nhà nước về văn học và nghệ thuật năm 2001.

Tác phẩm chính : *Đống bạc trắng hoa xoè* (tiểu thuyết, 1979), *Vùng biên ải* (tiểu thuyết, 1983), *Mùa lá rụng trong vườn* (tiểu thuyết, 1985), *Ngày đẹp trời* (tập truyện ngắn, 1986), *Đám cưới không có giấy giá thú* (tiểu thuyết, 1989), *Trăng soi sân nhỏ* (tập truyện ngắn, 1994), *Một chiều đông gió* (tập truyện ngắn, 1998), *Ngược dòng nước lũ* (tiểu thuyết, 1999), *Gặp gỡ ở La Pan Tassin* (tiểu thuyết, 2001),...

Mùa lá rụng trong vườn được nhận Giải thưởng Hội Nhà văn Việt Nam năm 1986. Tác phẩm đánh dấu bước chuyển về cảm hứng và đề tài của Ma Văn Kháng. Những biến động về tư tưởng, tâm lí của con người dẫn đến xung đột giữa các quan niệm sống, các giá trị khác nhau trong giai đoạn trước đổi mới được diễn tả khá sinh động, chân thực qua sinh hoạt thường ngày của một gia đình vốn được coi là nền nếp ở ngay thủ đô Hà Nội. Cái gia đình lớn của ông Bằng ngõ như sẽ mãi bình yên với các giá trị truyền thống bỗng trở nên lung lay trước cuộc sống đổi thay. Nền kinh tế thị trường vừa mới xuất hiện đã làm nứt rạn những mái nhà cổ kính. Từ số phận của một gia đình, nhà văn đã cho thấy sự biến thiên của cuộc sống hiện tại. Có những người hôm qua từng chấp nhận hi sinh như Lí, nay lại rơi vào quyền lực của tiền tài. Có người

như Đông, hôm qua là anh hùng, nay trở nên người thừa, lạc lõng. Có kẻ như Cừ, vốn là bộ đội, nay hoang mang, bế tắc rồi bỏ trốn ra nước ngoài. Nhà văn bày tỏ niềm lo lắng sâu sắc cho các giá trị truyền thống trước đổi thay của thời cuộc.

Đoạn trích rút từ Chương 2 của tiểu thuyết *Mùa lá rụng trong vườn*.

*
* * *

Cầu được, ước thấy. Người phụ nữ mà Lí và Phụng cùng ao ước hiện ra, thật như đã hiện ra ngay trước cổng nhà, vào đúng lúc cả nhà đang tấp tểp vào buổi cúng tất niên chiều ba mươi Tết.

Nghe tiếng chuông điện, Phụng chạy ra cửa. Trước hai cánh cổng sắt là một phụ nữ nông thôn trạc năm mươi, người thon gọn trong cái áo bông chân hạt lựu⁽¹⁾. Chiếc khăn len nâu thắt ôm một khuôn mặt rộng có cặp mắt hai mí đậm thắm và cái miệng tươi. Người phụ nữ đeo một cái tay nải nặng, dáng vừa đi bộ từ ga xe lửa về, không có cái vẻ ngác ngơ lạ lẫm, nhưng hai con mắt đậm nổi bồi hồi.

Phụng kéo cánh cửa sắt, dè dặt :

- Bác... bác hỏi ai ạ ? A, có phải bác là... là chị Hoài không ạ ?

- Có Phụng đấy như ?

Phụng quay ngoắt về sau, reo to :

- Chị Hoài ! Chị Hoài lên, anh Đông, chị Lí, anh Luận ơi !

Sự việc diễn ra quá ư đột ngột ! Đông, Lí, Luận hấp tấp từ phòng khách ứa ra vệt đường lát xi măng đi qua vườn cây ra cổng, nhìn thấy chị Hoài thật rồi mà vẫn còn ngơ ngác ngác, nửa tin nửa ngờ. Chị Hoài lên ! Lên đúng chiều ba mươi Tết ! Thật ngoài sức tưởng tượng ! Trong tâm ức vẫn là có hình bóng chị Hoài. Chị Hoài, vợ anh cả Tường liệt sĩ. Chị Hoài, dâu trường, nét na, thùy mị. Trong tiềm thức vẫn sống động một chị Hoài đẹp người, đẹp nét. Nhưng bây giờ chị Hoài đã có một gia đình riêng với những quan hệ riêng, lo toan riêng, nên vẫn nhớ, vẫn quý, vẫn yêu chị đấy, mà lại không dám, không nỡ núm kéo chị về mình. Quan hệ của chị ở gia đình này đã thuộc về quá khứ. Kỉ niệm của chị ở đây đẹp nhưng buồn. Chị có quyền quên mà không ai được trách cứ.

Phụng sôi nổi, nóng hậu :

- Em mừng quá, chị Hoài ơi. Để em xách tay nải cho.

---

(1) *Áo bông chân hạt lựu* : áo bông may bằng những đường chỉ đan chéo nhau tạo ra các ô nhỏ hình hạt lựu trên mặt vải.

Lí ôm chầm người phụ nữ đã một thời là dâu trưởng, nước nỡ :

- Đúng là có linh tính nhé. Chị xem lời em nói có thiêng không ? Em vừa nói : Ước gì chị Hoài hiện ra bây giờ nhỉ.

- Hơn chục năm nay chị Hoài chưa lên Hà Nội rồi đấy. - Luận nói.

- Làm gì ! Đám cưới chú và cô Phượng chị còn lên dự cơ mà. Mới có chín năm thôi. Bận quá. Nhà nông chẳng bao giờ hết việc. Ông đâu ?

Luận ra về thành thạo :

- Tháng này đã cấy đâu chị ? Ông ở trên nhà, có lẽ sắp xuống đấy.

- Dung mà còn rở⁽¹⁾ khoai tây. Còn họp Đại hội. Định đi từ sớm kia, mà công kia việc nọ cứ dồn tới.

- Cứ vứt toạch công việc một chỗ đã, chị ạ. - Lí chêm, hai mắt tít lại - Đời người chỉ những lo cùng lo có chết !

- Ông có khoẻ không, hai cô ?

- Ông không khoẻ lắm, chị ạ. - Phượng đáp, chưa hết mừng rở - Gặp chị ở ngoài đường không chắc em đã nhận ra được đâu. Hôm cưới em, chị mặc áo vét như cán bộ kia.

Luận đi cạnh chị Hoài, nghiêng nghiêng đầu :

- Thì chị vẫn là chủ nhiệm chứ, chị Hoài ?

Người phụ nữ cười :

- Vẫn, nhưng tôi chuyển sang làm chủ nhiệm hợp tác xã đan dệt thảm ngô rồi. Đấy, cái bãi soi⁽²⁾ hồi chú về chơi, đi thuyền ra, xem chơi trâu ấy, giờ bạt ngàn là ngô. À, cô Phượng chuyển được công tác về dưới này rồi nhỉ. Thời thế cũng mừng. Rồi lo cho bà, cho cháu về dẫn cô ạ.

Phượng nắm tay chị Hoài :

- Sao chị biết em chuyển công tác về dưới này ?

- Ông viết thư cho tôi. Ông kể hết. Cả chuyện cậu Cừ. Thế nên tôi mới sốt ruột, phải lên ngay. Tôi sợ ông buồn.

Đưa mắt nhìn Phượng, Luận nhận ra Phượng buột khỏi tay chị Hoài. Phượng cúi mắt chộp chộp vì một cảm kích bất ngờ. Người phụ nữ tưởng đã cắt hết mối dây liên hệ với

---

(1) *Dung* mà còn *rở* (cách phát âm của một số vùng ở miền Bắc) : Nhưng mà còn dở.

(2) *Bãi soi* : bãi phù sa nổi lên ở giữa sông.

gia đình này, vẫn giao cảm, vẫn chia sẻ buồn vui và cùng tham dự cuộc sống của gia đình này. Luận đi tụt lại phía sau cùng Phượng, anh muốn gần gũi Phượng trong mối đồng cảm này. Phía trước, Lí kéo tay chị Hoài, vui vẻ quá mức, cùng Đông đưa chị vào phòng khách.

Trong phòng khách đã bày cỗ cúng, Đông súc ẩm, pha trà. Lí sà xuống tay nài cùng chị Hoài.

- Chẳng mang được cái gì lên đâu. - Chị Hoài xời lời - Cái Ngoan, thằng Tung cứ nhét vào, rồi giục : Mẹ đi đi, không ông buồn, các chú, các cô mong ! Đây là gạo nếp tăng sản⁽¹⁾ của nhà. Cái giò thủ anh ấy gói đây, ông thích ăn giò thủ lắm đấy, cô Lí ạ. Còn bọc này là sản đây. Trẻ con nó già, nó rầy đấy. À, cái giống mướp hương này thơm ngon mà to quả lắm. Cô Phượng cất đi mà gieo. Gieo đêm nay là tốt nhất đấy. Ở nhà, trồng bờ ao, có quả hai cân bẩy kia. Ờ, cho nó leo bờ tường. À, ông thợ mộc còn đấy không ? Mấy con rồi ? Chú Đông tóc bạc nhưng vẫn khoẻ nhỉ ! Cháu Dư có hay gửi thư về không ? Cô Lí trông không nhận ra được nữa. Trẻ như gái mười tám ấy !

Lí tít mắt, hai má hây hây :

- Ông Đông sắp thành ông Di Lạc rồi, chị ạ. Còn em... bệnh đấy chị ơi...

Cầu thang có tiếng ba toong chổng lịch kịch. Phượng và Luận chạy ra chân cầu thang.

Ông Bằng đã xuống hết bậc. Đã đến lúc phải xuống đế cứng, cũng là lúc ông nghe thấy xôn xao tin chị Hoài lên. Ông cố đi cho ngay ngắn. Trông ông cao, gầy hơn mọi ngày, nhưng trang trọng, chỉnh tề hơn, mặc dầu vẫn là bộ com lê đen, kẻ sọc mờ, cài khuy chéo. Có lẽ do gương mặt ông ánh lên cái cảm xúc của con người trước ngưỡng cửa của năm mới, do con mắt đã qua khỏi căn bệnh, sáng đây, át đi vẻ già nua, tàn lụi và nỗi ưu tư còn ghi vết ở trên trán, và nếp da xệ ở hai bên cằm.

Ông sững lại khi nhìn thấy Hoài, mặt thoáng một chút ngỡ ngàng. Rồi mắt ông chớp liên hồi, môi ông lật bật không thành tiếng, có cảm giác ông sắp khóc oà.

Hoài gần như không chủ động được mình, chị lao về phía ông Bằng, quên cả đôi dép, đôi chân to bản, gót nứt nẻ thâm đen, giẫm trên nền đá lạnh, kịp hãm lại khi còn cách ông già hai hàng gạch hoa.

- Ông !

---

(1) *Tăng sản* : tăng sản lượng nhờ áp dụng biện pháp kĩ thuật và chăm sóc.

Người phụ nữ thốt lên một tiếng như tiếng nấc. Và giọng ông Bằng bỗng khê đặc, khàn rề :

- Hoài đấy ư, con ?

Phượng quay mặt đi, mắt ngấn lệ không nỡ nhìn cảnh gặp gỡ, không nỡ thấy đôi gót chân nứt nẻ của chị Hoài, ngực dội lên những cơn sóng nghẹn ngào và hai cánh mũi se se cay. Cảnh gặp gỡ vui mừng nhiễm một nỗi tiếc thương, đau buồn, é nhức cả tim gan.

Ông Bằng nén xúc động, rút khăn tay, chấm kẽ mắt :

- Anh ấy và các cháu vẫn khoẻ cả chứ, con ?

- Thưa ông, bốn cháu của con nhờ trời vẫn khoẻ mạnh cả. Cháu đầu đi bộ đội đóng ở biên giới Hà Tuyên⁽¹⁾, vừa rồi hết nghĩa vụ, về xã tham gia sản xuất. Cháu thứ hai học lớp mười. Cháu gái thứ ba học lớp tám. Cháu trai út học lớp sáu. Nhà con, cảm ơn ông, vẫn được bình thường. Anh ấy giờ tham gia Ủy ban xã. Lẽ ra, anh ấy thu xếp công việc được cũng lên kính thăm ông dịp này. Cả các cháu nữa, bốn đứa, đứa nào cũng đòi đi. Nhất là thằng lớn, nó cứ bảo mấy lần nó qua Hà Nội mà chưa được vào nhà thăm ông, lần này rồi rồi nó phải đi...

Câu chuyện của người phụ nữ nông thôn có cái vẻ kể cà đã đưa cuộc gặp gỡ ra khỏi những chấn động tình cảm bất thường. Và Li đã hí húi xếp xong mâm cúng, nhảy từ cái ghế đầu xuống, xoa xoa hai bàn tay rất ý tứ trước ông Bằng :

- Ông ạ, con đề nghị thế này, hàn huyên còn nhiều chuyện, để lát nữa tha hồ. Giờ, mời ông lại khấn cho lễ cúng gia tiên bắt đầu ạ.

Mọi người dạt ra, để trống một khoảng rộng trước bàn thờ.

Ông Bằng soát lại hàng khay áo, chỉnh lại cái cà vạt, ho khan một tiếng, dịch chân lại trước mặt bàn thờ.

Hương cháy, uốn cong một đoạn tàn, bốc toả một làn khói ảo mờ. Hai cái bánh chưng bọc lá xanh tươi, buộc lạt điều, xếp cạnh mâm ngũ quả và những chén rượu xinh xắn đặt rải hàng ngang trước bệ thờ. Ngọn đèn dầu lim dim in cái chấm vàng vào dây khung ảnh đặt sát tường. Ảnh song thân ở chính giữa ; bên trái, ảnh bà Bằng mặt hoa da phấn⁽²⁾, tóc vấn khăn nhung⁽³⁾, phía phải, ảnh anh cả Tường áo trấn thủ ô quả trám, mũ ca lô nghiêng, nét đã phai pha.

---

(1) Hà Tuyên : nay là tỉnh Hà Giang và tỉnh Tuyên Quang.

(2) Mặt hoa da phấn (thành ngữ) : chỉ người phụ nữ có vẻ đẹp mịn màng, tươi tắn, cổ điển.

(3) Tóc vấn khăn nhung : tóc để dài, bọc trong mảnh khăn nhung, quấn quanh đầu (kiểu tóc của phụ nữ trong những gia đình khá giả ngày trước).

Ngược mái đầu hói, diêm tóc lơ thơ đã bạc hết, ông Bằng chấp hai tay trước ngực. Khói hương và khung cảnh trầm tĩnh đưa hiện tại về quá khứ. Thoáng cái, ông Bằng như quên hết xung quanh và bản thể⁽¹⁾. Dâng lên trong ông cái cảm xúc thiêng liêng rất đời quen thân và tâm trí ông bỗng mờ nhoà, phiêu diêu lãng đãng gần xa, ẩn hiện tầng tầng lớp lớp những ảnh hình khi tỏ khi mờ, chập chờn như trong chiêm bao. Thừa thấy mẹ đã cách trở ngàn trùng mà vẫn hằng sống cùng con cháu. Con vẫn văng vẳng nghe đâu đây lời giáo huấn ông cha, tiên tổ. Con vẫn định ninh ghi khắc công ơn sinh thành dưỡng dục của thầy mẹ, gia tộc, ông bà, tổ tiên, con như thấy từ trong tâm linh, huyết mạch sự sinh sôi nảy nở, phúc thọ an Khang⁽²⁾ của cháu con đời đời nối tiếp trong công đồng dân tộc yêu thương. Và em, cùng con trai cả của ba mẹ. Em cùng con đã mất và vẫn hằng sống, hằng vui buồn, chia sẻ, đỡ nâng, dắt dìu tôi cùng các cháu, các con, các em...⁽³⁾

Trong giây lát, nhập vào dòng xúc động tri ân tiên tổ và những người đã khuất, ông Bằng lảng lảng trong những hoài niệm hư ảo, thoát trần. Nhưng, ông chỉ ở trong dòng tình cảm trôi lững lờ đó trong giây phút. Quá khứ không cắt rời với hiện tại. Tổ tiên không tách rời với con cháu. Tất cả liên kết một mạch bền chặt thuỷ chung. Bởi vậy, ông lại trở về với những ngày đang sống, với những người đang sống. Mắt ông bỗng cay sè. Lòng ông lại bốn ngộn. Và ông vội cúi xuống, bật trên đôi môi những lời cầu khẩn thành kính và run rẩy :

- Hôm nay ngày ba mươi tháng chạp năm Bính Tuất, buổi tất niên, con cùng các nam tử, nữ tử, tôn tử⁽⁴⁾...

Rồi theo⁽⁵⁾ lời cha, Luận bỗng bắm tay Đông. Mặt Luận biến sắc. Rõ ràng là khi kể tên các con trai, ông cụ đã gạt tên thằng Cừ Lí ngọc nguyệt không yên, lát sau, ghé tai chị Hoài, hí hửng : "Chị ơi, em biết khẩn đúng bài kinh nhà Phật cơ".

Mắt chị Hoài đăm đăm ngược lên bàn thờ. Và khi ông Bằng vừa buông tay chấp, rút mùi xoa lau mắt, lui ra, chị liền thế chân ông cụ, hai tay nâng lên trước ngực.

*
* *

---

(1) *Bản thể* : bản thân mình (nghĩa trong bài).

(2) *Phúc thọ an Khang* : *phúc* : sự tốt lành ; *thọ* : sống lâu ; *an* : yên bình ; *Khang* : khoẻ mạnh.

(3) Câu này ông Bằng khẩn vợ và Tường – con cả (liệt sĩ), chồng trước của Hoài.

(4) *Nam tử* : con trai ; *nữ tử* : con gái ; *tôn tử* : cháu.

(5) *Rồi theo* (cách phát âm ở một số vùng) : dõi theo.

Thật là một mâm cỗ quá ư thịnh soạn vào cái thời buổi đất nước còn rất nhiều khó khăn sau hơn ba mươi năm chiến tranh và so với đồng lương có hạn của cán bộ, công nhân, viên chức lúc này.

Trần trề trên mặt bàn, chạm cả vào cành quất Lí cố tình để sát vào mâm cỗ cho bữa ăn thêm đẹp, thêm sang, là la liệt bát đĩa ngồn ngộn các món ăn. Ngoài các món thường thấy ở cỗ Tết như gà luộc, giò, chả, nem, măng hầm chân giò, miến nấu lòng gà, xúp lơ xào thịt bò,... – món nào cũng mang dấu ấn tài hoa của người chế biến – là các món khác thường như gà quay ướp húng liti, vịt tần hạt sen, chả chia, mọc, vẩy,...

Đặc sắc nhất, mà có lẽ Lí muốn bộc lộ khiếu năng, cùng tấm lòng mình nhiều nhất ở đó, là các món vịt tần, vẩy và mọc, nhất là món mọc. Chị đã rất tỉ mỉ, và kĩ tính hết sức khi chế biến món này. Miếng thân được chọn lựa, già thật nhuyễn như thay cho giò sống, được chính tay chị trộn với mộc nhĩ, nấm hương, rồi nặn thành từng viên tròn tươm. Nồi nước dùng đảm bảo phải trong veo. Và chính tay chị vớt, chia đều ra các bát nhỏ.

Mọi người vào mâm, hân hoan khác thường.

*(Mùa lá rụng trong vườn,
NXB Phụ nữ, Hà Nội, 1985)*

HƯỚNG DẪN ĐỌC THÊM

1. Khung cảnh Tết trong gia đình ông Bằng phản ánh những truyền thống văn hoá nào của dân tộc ta ?
2. Cảnh gặp gỡ giữa chị Hoài và ông Bằng thật xúc động. Anh (chị) hãy phân tích tâm lí của hai nhân vật trong giây phút đặc biệt này.
3. Tính cách các nhân vật bộc lộ khá rõ nét trong đoạn trích. Với anh (chị), nhân vật nào để lại ấn tượng sâu sắc nhất ? Vì sao ?
4. Đoạn trích gợi một không khí rất đặc trưng về cái Tết cổ truyền của dân tộc. Theo anh (chị), tác giả đã dùng những yếu tố nào để tạo ra không khí đó ?